

13. Ders: İçerik

Sözdizim hakkındaki bilgiler

Tümce yapısı

Sözdizimsel ulamlar

Öbek yapı ağaçları

Öbek yapı kuralları

Sözdizim hakkındaki bilgiler

- Sözdizimsel bilgi, hangi dizilerin dilbilgisel olup hangilerinin olmadığı hakkında karar verme yeteneğinin ötesine gider. Sözdizimsel bilgi **anlambulanıklığı** (ambiguity) adı verilen olgudan da sorumludur. Aşağıdaki tümceler anlambulanıklığı taşıyan tümcelerdir:
 - [Tahta kapı] tokmakları burada satılmaktadır.
 - Tahta [kapı tokmakları] burada satılmaktadır.
 - Eski Dışişleri bakanı cumhurbaşkanıyla bir görüşme yaptı.

Sözdizimsel ulamlar

Tümcelerin bileşen yapısı, aynı zamanda dilbilgiselliği bozmadan (tümce anlamı değişse de) hangi birimlerin birbirinin yerine getirilebileceğini de gösterir.

Sözdizimsel ulamlar

- Dilbilgisellikte herhangi bir bozulma olmadan birbiriyle yer değiştirebilen bileşenler aynı **şözdizimsel ulama** (syntactic category) aittir. Bu örnekte *bir çocuk* ve *bir köpek* **Ad Öbekleri (AÖ)** ulamına aittir. Adöbekleri tümcede genellikle özne ve nesne konumundadırlar ve özne ve nesnelere yalnızca AÖ'ler ile kurulur. Ayrıca, AÖ'ler genellikle bir Ad ya da bir Adıl içerir. Sözdizimsel bilginin bir bölümü, dilimizdeki böylesi sözdizimsel ulamları bilmeyi içermektedir.
-
- Başka sözdizimsel ulamlar da vardır. Örneğin *bir köpek buldu* bileşeni, *bir köpek* AÖ'sünü içeren bir **Eylem Öbeği (EÖ)**. EÖ'ler genellikle kimi zaman bir AÖ gibi bileşenler ile nitelenen bir Eylem içerir. Yani, bir sözdizimsel ulam, diğer sözdizimsel ulamları içerebilir.
-
- Bu bölümde ele alacağımız diğer sözdizimsel ulamlar **Tümce (T)**, **Tanımlık (Tn)**, **Ad (A)**, ve **Eylem (E)** olacaktır. Bu sözdizimsel ulamlardan bazıları size daha tanıdık gelecektir. Örneğin Ad ve Eylem ulamları genellikle "sözcük türleri" olarak adlandırılan türlerdendir.

Öbek yapı

- Sözcüklerin sözdizimsel ulamlarına ait bilginin verildiği böyle bir diyagram, **öbek yapı ağacı** (phrase structure tree) olarak adlandırılmaktadır. Ağaçta bir “dallanma”nın olduğu her noktada tümcenin **yapısal bileşenlerinden** (structural constituent) birini oluşturan bir sözcük grubu, yani bir öbek bulunmaktadır. Ağacın en dibindeyse, ağacın “yaprakları” olarak, tek tek sözcükler ya da biçimbirimler yer almaktadır. Daha önce de belirttiğimiz gibi, bir öbek yapı ağacı, tümcenin hem sözcüklerin çizgisel bir sıralanması olduğunu hem de öbeklerin başka öbeklerin içine yerleştirildiği hiyerarşik bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir.
-
- Bir bileşen yapısı ağacında, konuşucuların tümce yapısına ilişkin sözdizimsel bilgilerinin üç görünümü açığa çıkmaktadır:
-
- sözcüklerin çizgisel sıralanışı
- sözcüklerin sözdizimsel ulamlar oluşturacak biçimde gruplanması
- sözdizimsel ulamların hiyerarşik yapısı (yani, Tümcenin AÖ ve EÖ’den oluştuğu, EÖ’nün E ve AÖ’den oluşabileceği vb.)
-